

MURABBIY

ILMIY-MA'RIFIY JURNAL

“MURABBIY”

**ILMIY-MA'RIFIY
JURNAL**

Issue:1 2021 | №1, 2021

<https://science.jspi.uz/>

Chief Editor:

S.Nazarkasimov, Doctor of Philosophy (Ph.D) in Sociology, Vice-Rector of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Deputy Chief Editor:

A.Turaev, senior teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Members of the editorial board:

Sh.S.Sharipov - Professor

B.M.Ochilova - Professor

D.Khodjimetova - assistant professor

A.Pardaev - assistant professor

M.N.Khoshimkhonov - assistant professor

A.I.Saidkasimov - assistant professor -

F.K.Akhmedov - assistant professor

B.E.Toshboev - assistant professor

I.N.Akhmedov - PhD

D.Salimova - PhD

N.N.Alimov - assistant professor

M.Saidov - Ph.D.

X.Maxammadiev - teacher

Editorial Representative:

Abrar Turaev

Jizzakh State Pedagogical Institute,
Uzbekistan

Phone: +998933091877

e-mail: ijtimoiy2017@mail.ru

**ONLINE ELECTRONIC
JOURNAL**

“Murabbiy” ilmiy-ma’rifiy jurnali
“Mentor” scientific-educational
journal

Научно-просветительский
журнал “Наставник”

Indexed By:

Published By:

<https://science.jspi.uz/>

**Jizzakh State Pedagogical
Institute, Uzbekistan**

MUNDARIJA / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

№	MUALLIFLAR/ AUTHORS / АВТОРЫ	MAQOLA NOMI/ ARTICLE TITLE/ НАЗВАНИЕ СТАТЬИ	SAHIFALAR/ PAGES/ СТРАНИЦЫ
1	<i>Қирғизбоев Муқимжон</i>	Камбағаллик – XXI аср муаммоси	6-14
2	<i>Очилова Бахти Мурадовна</i>	Демократик кадриятлар ва ўзини-ўзи бошқариш	15-25
3	<i>Муҳаммадиев Нурмуҳаммад Эргашевич</i>	Жамиятнинг янгилинишида фалсафа илмининг методологик аҳамиятини янада оширишнинг долзарб масалалари	26-30
4	<i>Ахмедшина Фания</i>	Проблема выравнивания положения женщин и мужчин (опыт Узбекистана и зарубежных стран)	31-35
5	<i>Анварова Маърифат Нарзуллоевна</i>	Использование инновационных технологии при обучении арабскому языку	36-42
6	<i>Tilavova Malika Mataramovna</i>	Inversion is a bridge to the wonders of the language world	43-50
7	<i>Худойназаров Сардор</i>	Консультатив психология бўйича мутахассислар тайёрлаш муаммолари	51-54
8	<i>Ғофуров Жасур Исақович</i>	Уструшонанинг илк ўрта аср хунармандчилигига доир	55-58
9	<i>Ибрагимов Солижон Эргашевич</i>	Баркамол авлодни шакллантиришда гўзаллик тушунчасининг аҳамияти	59-63
10	<i>Севостьянов Дмитрий Анатольевич</i>	Инверсивные отношения как диалектический когнитивный конструкт	64-67
11	<i>Muhammadsidiqov Muhammadolim Muhammadroziq o'g'li</i>	Integratsiya tushunchasi: mazmun va mohiyati	68-77
12	<i>Ҳолиқова Рахбархон</i>	Ижтимоий-гуманитар соҳа	78-81

	<i>Эргашевна, Махкамова Надира, Тўхтабоева Дилафрўз Эргашевна</i>	вакилларининг тадқиқотларида урбанизация жараёнлари	
13	<i>Ежель Н.Е. , Стародубцева С.С. , Шишова А.А</i>	Проблема веры и современное мировоззрение человека	82-91
14	<i>Ibaidullaev Temir Gaybullaevich</i>	Harmony of uzbek national clothing culture and modernity	92-95
15	<i>Наумов Дмитрий Иванович</i>	Историческая политика в условиях глобализации	96-101
16	<i>Соегов Мурадгелди</i>	Туркмены-оламы самарканда на фоне истории своих прямых предков – древних аланови современные реалии	102-114
17	<i>Кобиров Рустам Ражаббойевич</i>	Ёшларда геоиктисодий тафаккурни шакллантириш ва ривожлантириш асосий омиллари	115-119
18	<i>Ганеева Галия Галияновна</i>	Желательное наклонение глагола в башкирском языке и история его изучения	120-125
19	<i>Инатов Мурот Ниятович,</i>	Хатларни микдорий таҳлил этиш усуллари	126-131
20	<i>Холмирзаева Манзура Абдумурадовна</i>	Инновацион ривожланиш шароитида миллий манфаатларни мафкуравий жиҳатдан химоя қилишнинг фалсафий жиҳатлари	132-136
21	<i>Билалова Дина Нуримановна, Киреева Надежда Анатольевна</i>	Применение инновационных цифровых технологий в преподавании гуманитарных дисциплин в техническом вузе	137-142
22	<i>Собиров Элмурод Абдумуталович, Юсупова Сайёра</i>	Исҳоқхон Тўра Ибратнинг илмий- ижоди ва маънавий-маърифий мероси	143-147
23	<i>Кулуева Флора Гайнутдиновна</i>	Приоритетные задачи социально- гуманитарных наук в условиях глобализации	148-151

24	<i>Умаров Р.Т.</i>	Соҳибқирон Амир Темурнинг бунёдкорлик ишлари	152-155
25	<i>Isankulova Muxlisa, Alimova Qunduz</i>	Yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirilish masalalari	156-159
26	<i>Mustafaqulova Dildora Ismatullayevna, Ismatullayev Otabek</i>	Biologiya darslarida o‘quvchilarning tizimli tafakkurini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	160-166
27	<i>Нурийман Абулҳасан</i>	Глобаллашув даврида виртуал таҳдидларга қарши курашнинг ўзига хос хусусиятлари	167-178
28	<i>Тураев Абрар Салохиддинович</i>	XX аср охири– XXI аср бошларида марказий осие мамлакатларини демократлаштириш масалалари бўйича АҚШ неоконсерваторларининг ёндашувлари	179-184
29	<i>Тошбоев Бобомурот</i>	Ўртак ва шахсий намуна узликсиз маънавий тарбиянинг ажралмас қисми	185-188
30	<i>Eryigitov Dilshod</i>	Ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik-texnologiyalarni qo’llash	189-192

BIOLOGIYA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING TIZIMLI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

*Mustafaqulova Dildora Ismatullayevna,
Jizzax davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
Ismatullayev Otabek, JDPI 4 – kurs talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada muallif biologiya fanining mazmuni sog‘lom turmush tarsi ko‘nikmalari asosida individual uslubni tarkib toptirishning pedagogik tadqiq etilishi haqida bir qator tavsiyalar bergan. Shuningdek, pedagoglarning tayyorgarligini oshirish maqsadida “Salomatlik” daftaridan foydalanish yo‘llarini metodik ko‘rsatma sifatida bayon etgan.

Kalit so‘zlar: *Biologiya ta’limi, pedagogik texnologiyalar, tadqiqot, integratsiyalashgan o‘quv dasturi, sog‘lom turmush tarzi.*

В статье раскрывается проблема формирования у обучаемых навыков здорового образа жизни с помощью предмета биологии. Для решения этой проблемы автор предлагает включить необходимые факторы в тетрадь “Здоровья” а также, пути использования тетради в учебно–воспитательном процессе.

Ключевые слова. *Биология, тетрадь “Здоровья” педагогическая технология, исследование, учебная программа, здоровый образ жизни.*

In article the formation problem at trained skills of healthy lifestyle by means of a biology subject reveals. For the solution of this problem the author suggests to include necessary factors in a writing – book of “Health ” and also, ways of use of a writing – book in teaching and educational process.

Key words: *Biology, notebook “Health”, educational technology, research, skills of a healthy way of life.*

Ta’lim islohotlari, shuningdek ta’lim va tarbiya konsepsiyasi ma’naviy yetuk, jismonan barkamol, jamiyat hayotidagi turli o‘zgarishlarga tayyor, o‘z kuchi va bilimlariga ishongan, tub islohotlarni amalga oshirishga tayyoryoshlarni, ya’ni “komil shaxs”ni shakllantirishga qaratildi. Sog‘lom turmush va salomatlikni saqlash me’yorlari komil inson tarbiyasining uzviy omillaridan hisoblanib, sivilizatsiyalar, jamiyatlar, davlatlar tarixida har bir avlod salomatlik va sog‘lom turmush tarsi qadriyatlariga katta ahamiyat berib qaragan.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan ta’lim-tarbiya sohasini isloh qilish natijasida to’plangan tajribalar, chiqarilgan bir qator qonunlar biologiya fanini o’qitishni yanada takomillashtirdi.

Umuman, o’rta ta’lim maktablarida biologiya fanini o’qitishning asosiy vazifalari quyidagilar:

- o’quvchilarni asosiy biologik tushunchalar, yetakchi g’oyalar, ilmiy dalillar, qonunlar, organik olamning manzarasini shakllantirishga oid bilimlar bilan tanishtirish;
- tirik tabiat va uning taraqqiyoti jarayonida vujudga kelgan moslashish mexanizmlari haqida ma’lumot berish;
- o’quvchilarni o’z salomatliklarini saqlashga, sog’lom turmush tarzining ko’nikmalarini shakllantirishga yo’naltirish;
- biologiya ta’limi mazmunining hozirgi ijtimoiy hayot va fan – texnika taraqqiyoti bilan mustahkam bog’lanishni ta’minlash asosida o’quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga yo’naltirish;
- tabiatga, uning barcha boyliglariga oqilona munosabatda bolish fazilatlarini yosh avlod ongiga singdirish;
- biologiya ta’limi mazmunini o’lkaga oid ma’lumotlar bilan boyitish, biologik bilimlar zahirida mahalliy o’simlik va hayvon turlari, seleksiya yutuqlari, qadimda yashab ijod etgan buyuk allomalarimiz va hozirgi olimlarimizning biologiyaga oid tadqiqot ishlari bilan tanishtirish orqali o’quvchilarni milliy istiqlol go’yalariga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdan iborat.

Bugungi kunda umumiy o’rta ta’lim maktablarida o’tiladigan barcha o’quv fanlari kabi biologiya fanini o’qitishda o’quvchilarda sog’lom turmush tarsi ko’nikmalarini shakllantirish jarayonini tizimga keltirishni taqozo etadi. Biologiya o’quv fanining mazmunida sog’lom turmush tarsi ko’nikmalari asosida individual uslubni tarkib topdirishning pedagogic tadqiq etilishi, o’quvchilarda turmush tarsi davomida o’z hayoti faoliyatini to’g’ri tahlil qilish va baholash ko’nikmalarini shakllantirib boorish hamda bu borada pedagoglarning tayyorgarligini oshirish maqsadida metodik ko’rsatmalar ishlab chiqish dolzarb vazifalardan sanaladi.

Biologiya fani turkumi botanika - o’simliklar, zoologiya - hayvonlar, odam va uning salomatligi, umumiy biologiya fanlaridan tashkil topgan bo’lib, mikrobiologiya - mikroorganizmlar, mikologiya – zamburugar, gidrobiologiya – suv muhitidagi organizmlar, palentologiya - qazilma holdagi organizmlar, ekologiya esa organizm va muhit orasidagi munosabat to’grisidagi fan hisoblanadi. Biologiya tirik organizmlarning ayrim jihatlarini tekshirish bo’yicha ham turli fanlarga ajraladi. Anatomiya - organizmlar organlari tuzilishini, fiziologiya esa funksiyasini, embriologiya - murtak (embrion) rivojlanishini, sistematika - organizmlarning

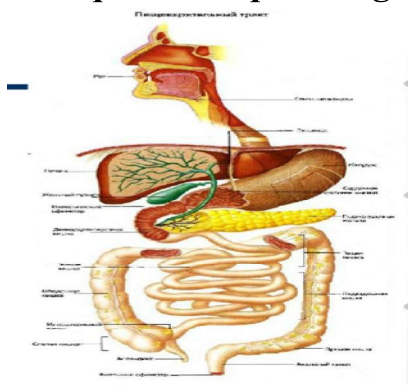
sistematik guruhlarini, o’zaro qarindoshlik munosabatlarini, etologiya - hayvonot olamining xulq-atvorini tadqiq etadi. Biologiya faniga uzviylashtirilgan holda “Hayot havfsizligi asoslari”, “Salomatlik darsi” kurslarining integratsiyalashgan o’quv dasturi bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu dasturda berilgan mavzularni integratsiyalashtirishda o’quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirgan qo’shimcha materiallar tanlash, biologik ta’lim jarayonida sog’lom turmush tarsi ko’nikmalari tarkib toptirish mazmuni, shakli, metod va vositalarini ishlab chiqishi talab etiladi.

Ma’lumki, biologiya fani mazmuni gigiyenik tushunchalardan iborat. Ushbu tushunchalar asosida sog’lom turmush tarzi ko’nikmalarini tarkib topdirish imkoniyati mavjud, ya’ni o’qitishning barcha shakllarida: dars, darsdan tashqari ishlar va sinfdan tashqari mashg’ulotlarda hozirgi kunning dolzarb muammosiga aylanib borayotgan turli xil salbiy illatlar (giyohvandlik, ichkilikbozlik, tamaki chekish, kun tartibiga rioyaqilmaslik, noo’rin jinsiy aloqalarning salbiy oqibatlarini) oldini olish choralari haqida to’xtalib o’tiladi. Jumladan, o’qituvchi fanni o’qitish davomida dars maqsadini optimal tanlash, umumiy biologik va xususiy tushunchalar bilan birgalikda sog’lom turmush tarzini shakllantirish maqsadida qo’shimcha o’quv materiallarini saralash, saralangan o’quv materialini va topshiriqlarining mazmunini e’tiborga olgan holda pedagogik texnologiyalardan foydalanib dars strukturasi aniqlash va ishlanmasini shakllantirishdani borat. Darsda foydalanilgan pedagogik texnologiyalar asosida esa o’quvchilarni bilish faoliyati tashkil etiladi.

“Salomatlik” daftariga boblar yuzasidan test topshiriqlari, salomatlikni saqlashga oid turli savollar, chizmalar, rasmlar, biologik diktant, qiziqarli masalalar va mavzuga oid qo’shimcha ma’lumotlar kiritilgan.

Quyida salomatlik daftaridagi “Ovqat hazm qilish sismetasi” mavzusida didaktik materiallar tayyorlash:

1.Ovqat hazm qilish organlarini belgilang.

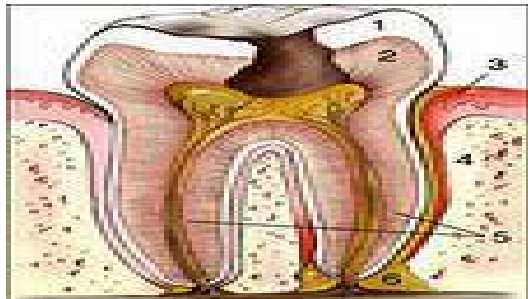
2.Quyidagi jarayonlarni yoritng:

- Fizik o’zgarishlar... amalga oshadi.
- Kimyoviy o’zgarishlar... dir

- Basov tajribasi bu – ....
- Pavlov tajribasining afzalliklari ... dir.
- “Kichik me’da” ..maqsadda hosil qilingan

3. Tish qismlarini belgilang.

4. Tish kasalliklarini ajrating va tagiga chizing: pielonefrit, pulpit, nevrit, nekros, plevrit, gastrit, nevroz, kariyes, enterit, kolit, polimiyelit, singa.

5. Suttishlari va doimiy tishlarning formulasi va umumiy sonini yozing.

Sut tishi ... ta.

Doimiy tish ... ta.

6. Quyidagi jadvalni to‘ldiring.

No	Organ	Ferment	Gormon	Ovqatning saqlanish vaqti
1	Og‘iz bo‘shlig‘i			
2	Oshqozon			
3	o‘n ikki barmoq ichak			
4	Ingichka ichak			
5	Yo‘g‘on ichak			

7. Rasmda qaysi organ berilgan? Raqamlarni nomlang.

8. Tushib qolgan so‘zlarni to‘ldiring.

Tirik organizmning normal faoliyati uchun ... zarur.

So‘lakning 99 foizini suv tashkil etadi va u ... muhitga ega.

So‘lak fermenti hisobiga kraxmal ... parchalanadi.

Qizil o‘ngach devor ... qavat bo‘lib ...

Ozuqa qizil o‘ngachdan ... tufayli so‘riladi.

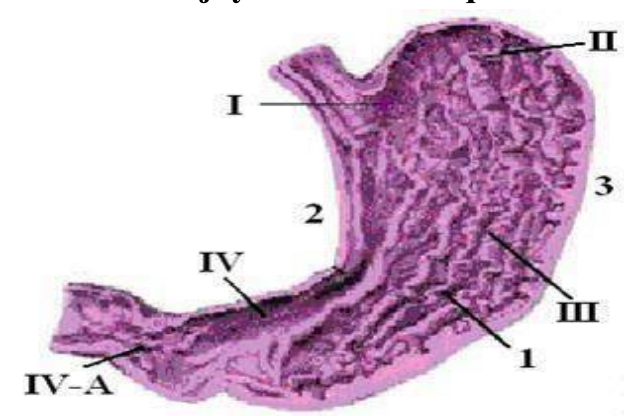
Katta odamda me’da hajmi ... bo‘ladi.

Me‘dadagi xlorid kislota vazifasi ... iborat.

Tanamizdagi eng yirik bez ... hisoblanadi.

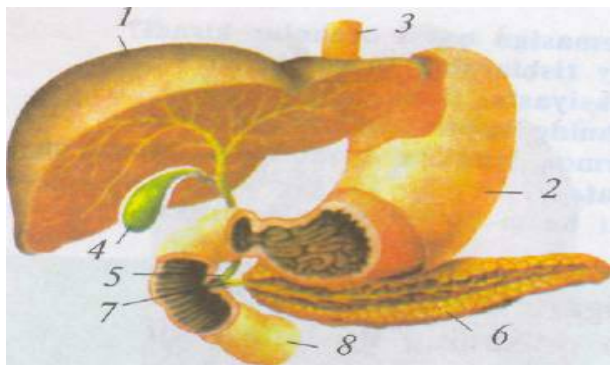
Chualchangsimon o‘simta ... da joylashgan.

9. Vorsinka joylashuvi va raqamlarini aniqlang.

10. Fermentlar nomini yozing.

11. Rasmda qaysi organ ifodalangan? Tuzilishi, hujayrasining nomlanishi va vazifalarini yozing.

12. Savollarga javob yozing.

Qanday so‘lak bezlarini bilasiz?

Til qismlarini yozing.

Langergans orolchasi qaerda joylashgan?

Me’da osti bezi qanday qismlardan tashkil topgan?

Nima uchun aralash bez deyiladi?

Me’da ostidan qanday gormonlar ajraladi?

Bu gormonlar qanday fermentlar ajratadi?

Me’da ostidan qanday fermentlar ajraladi?

Nima uchun yozkunlari ishtaha pasayadi?

13. So‘ralgan miqdorni belgilang.

Me’dada shilliq qavatidagi bezlar soni .... .

O‘n ikki barmoqli ichak uzunligi... .

Ingichka ichak uzunligi... sm.

O‘n ikki barmoqli ichakka quyiladigan o‘t suyuqligi miqdori .... ni tashkil etadi.

O‘n ikki barmoqli ichakka quyiladigan me’da osti bezi suyuqligi .... hisoblanadi.

Appendiks uzunligi .... sm.

Ichakdagi vorsinkalar soni ... ta.

Yo‘g‘on ichakda so‘riladigan oqsillar foizi ... ni tashkil etadi.

Oshqozon osti bezi og‘irligi ... ni tashkil etadi

Qalinligi ... ni tashkil etadi.

Bo‘yi ... ni tashkil etadi.

14. Ovqat hazm qilishining boshqarilishi sxemasini to‘ldiring.

15. To‘g‘ri fikr berilgan raqamni doira ichiga oling.

- 1) Oziq moddalar faqat suyuq holda qon va limfaga solinadi.
- 2) Odam organizmi quyosh energiyasini to‘g‘ridan to‘g‘ri o‘zlashtira oladi.
- 3) Fermentlar oziq moddalar bilan birga o‘zgarishlarga uchraydi.
- 4) Qizilo‘ngachdan boshlab kraxmal parchalana boshlaydi.
- 5) Oqsillar peptidaza fermenti ishtirokida aminokislotalargacha parchalanadi.
- 6) Odamda 32 ta sut tishlari mavjud.
- 7) Fermentlar bir vaqtning o‘zida bir qancha moddalarga ta’sir ko‘rsata oladi.
- 8) Ovqat oshqozondan to‘g‘ri ichakka tushadi.
- 9) Og‘iz bo‘shlig‘iga uchta so‘lak bezi o‘z yo‘lini ochadi.
- 10) Til – suyaksiz organ
- 11) Jigar o‘t suyuqligini ishlab chiqaradi.
- 12) Oshqozon ishqoriy muhitga ega.

16. Quyidagi kasallik belgilarini yozing.

Pankreatit bu – ...

Botulizm bu – ...

Kolit bu – ...

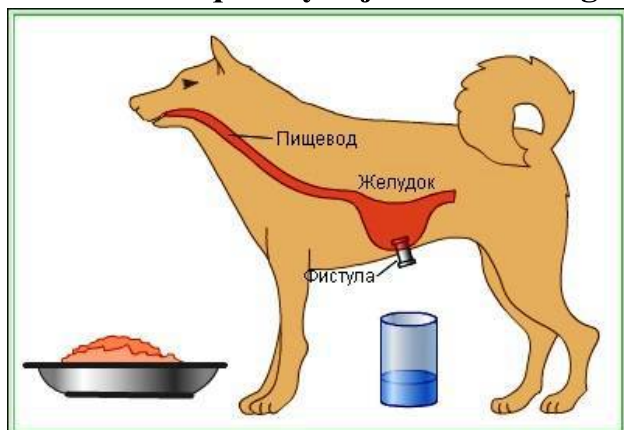
Gepatit bu – ...

Gastrit bu – ...

Qandli diabet bu – ...

Appenditsit bu – ...

17. Rasmda qanday tajriba ifodalangan? Izoh bering

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, biologiya darslarida o‘quvchilarning tizimli tafakkurini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish qayd etilgan tarzda tashkil etilishi o‘quvchilarning fan asoslarini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlari, mustaqil adabiyotlar ustida ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish bilan birga sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini tarkib toptirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimidagi Davlat ta’lim standarti. -T.:1997.
2. Tolipova J.O. Biologiya ta’limi texnologiyalari.Metodik qollanma.“O‘qituvchi”. - T.: 2002. -128-b.
3. Isabayeva M.M. “Salomatlik” daftari. - T.: “Tafakkur”. 2012.
4. Isabayeva M.M. Biologiya o‘qitishda sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasi. -T.: “Fan va texnologiya”. 2012.